

Megatrendit Afrikassa: Kaupungistuminen

Kirjoittajat: Emma Hakala, Leena Vastapuu

Tiivistelmä

Kaupungistuminen on Afrikassa nopeampaa kuin missään muualla maailmassa, ja suuntaus näyttää yhä vahvistuvan. Kaupungeissa elävien osuuden ennustetaan kasvavan 59 prosenttiin vuonna 2050. Kaupungistumiskehitys kuitenkin vaihtelee huomattavasti eri puolilla Afrikkaa, jossa trendiin ei myöskään ole liittynyt laajempaa rakenteellista muutosta muun maailman tapaan. Osa Afrikan maista on suhteellisen pitkälle teollistuneita ja kaupungistuneita, mutta moni nojaa kaupungistumiskehityksestä huolimatta edelleen pääosin maataloustuotantoon. Myös ero kaupunkien ja maaseudun välillä on yhä häilyvämpi, ja myös suurkaupungit ovat voimakkaasti riippuvaisia ympäröivän maaseudun tuotannosta. Toisaalta moniin Afrikan suurkaupunkeihin on kehittynyt kasvava palvelusektori. Tämä tarjoaa mahdollisuuksia innovaatioihin, etenkin yhdistettynä uuteen mobiiliteknologiaan. Kaupunkien palvelusektori ei kuitenkaan yksinään pysty tarjoamaan riittävästi varsinkaan virallisia työmahdollisuuksia. Työ kaupungeissa onkin usein epävirallista, matalapalkkaista ja epävarmaa ja johtaa helposti kasvavaan urbaaniin köyhyyteen ja lisääntyvään eriarvoisuuteen. Etenkin nuoriso – joiden osuus väestöstä kasvaa – joutuu usein vaikeaan tilanteeseen, koska pienviljely ei tarjoa mielekkäitä työmahdollisuuksia, mutta myös toimeentulo kaupungeissa on haastavaa. Noin 95% afrikkalaisista 15–24 -vuotiaista nuorista päätyy työskentelemään harmaalla sektorilla, joka ei tarjoa sosiaali- tai muutakaan turvaa. Tämä johtaa suurempaan todennäköisyyteen turvautua prostituutioon tai pienrikollisuuteen. Nopea kaupungistuminen on myös haaste kaupunkisuunnittelulle ja -hallinnolle. Infrastruktuuri ja peruspalvelut eivät yleensä pysy kaupungistumisen vauhdissa, eikä niihin ole riittävästi rahoitusta. Suuren harmaan sektorin vuoksi myös verotulot jäävät kaupungeissa alhaisiksi. Samaan aikaan kaupungit levittäytyvät maantieteellisesti yhä suuremmille alueille, mikä entisestään haittaa palveluiden tarjoamista. Lisäksi ilmastonmuutos lisää kaupunkien haavoittuvuutta. Muun muassa tulvat, myrskyt, ääriämpötilat ja vedenpinnan nousu muodostavat vakavan uhkan inhimilliselle turvallisuudelle ja terveydelle kaupungeissa. Heikko riskienhallinta ja huono infrastruktuuri heikentävät ilmastokestävyyttä entisestään. Tarve kestäväälle kaupunkisuunnittelulle ja -hallinnolle on Afrikassa suuri.

Vallitseva käsitys kaupungistumisesta Afrikassa

Kaupungistumista tapahtuu ennennäkemättömään tahtiin Afrikassa. Maanosan väestöstä noin 14 % asui kaupungeissa vuonna 1950, kun vuonna 2010 prosenttiosuus oli jo 40. Odotuksena on, että vuonna 2035 noin puolet Afrikan väestöstä asuu kaupungeissa. Kokonaisuudessaan Afrikan urbaanin väestön ennustetaan olevan noin 1,34 miljardia vuonna 2050. Tämä muutos vaikuttaa monin tavoin elämään niin kaupungeissa kuin maaseudulla.

Kun muualla maailmassa kaupungistuminen on linkittynyt voimakkaasti rakenteelliseen muutokseen ja talouskasvuun, Afrikassa tämä yhteys on heikompi. Tyypillisesti kasvu teollisuussektorilla saa rakenteellisen muutoksen liikkeelle, kun teollisuus pystyy tarjoamaan maataloutta parempaa tuottavuutta ja palkkoja.. Afrikassa merkittävää teollistumista ei ole pääsääntöisesti tapahtunut. Sen sijaan yksityisen sektorin epävirallisiin työpaikkoihin painottunut kaupunkien palvelusektori on kasvanut voimakkaasti. Harmaan sektorin mahdollisuuksia vahvistaa talouskasvua pidetään heikkoina, sillä se tarjoaa pääasiassa alhaisen tuottavuuden ja toimeentulon työpaikkoja. Kaupunkilaisten köyhyys onkin Afrikassa korkeammalla tasolla kuin muualla maailmassa. Toisaalta urbaani palvelusektori voi myös tarjota uusia liiketoimintamahdollisuuksia etenkin yhdistettynä mobiiliteknologiaan. Kilpailukykyisiä IT-alan yrityksiä on syntynyt esimerkiksi Keniassa, Ruandassa, Senegalissa ja Etelä-Afrikassa.

Muutkin rakennemuutoksen osa-alueet ovat jälkijunassa Afrikassa. Toisin kuin esimerkiksi Aasiassa, lapsiluvut kaupungeissa pysyvät korkeina. Esimerkiksi Burundissa, Kongon Demokraattisessa Tasavallassa, Malissa, Nigerissä ja Nigeriassa keskimääräinen lapsiluku kaupungeissa on yli 5. Väestönkasvu onkin muuttoliikkeitä merkittävämpi kaupungistumisen ajuri.

Kaupungit ovat riippuvaisia ympäröivästä maaseudusta ja maataloustuotannosta. Kaupungistuminen on lisännyt sekä työvoiman että maatalouden tuotteiden kysyntää, ja suhde kaupungin ja maaseudun välillä on siten voimakkaan vastavuoroinen. Ylipäänsä raja kaupungin ja maaseudun välillä hälvenee, kun kaupunkien ympärille on muodostunut laajoja puoli-urbaaneja alueita. Seurauksena syntyy uudenlaisia riippuvuuksia, ja kaupunkien vaikutus leviää yhä laajemmalle. Toisaalta kaupungistuminen painottuu ennen kaikkea pieniin kaupunkeihin. Vaikka myös Kairon ja Lagosin kaltaisia valtavia metropoleja on syntynyt, yli 55% Afrikan urbaaneista keskuksista on korkeintaan 500 000 asukkaan kaupunkeja. Alueellisessa mielessä kaupunkien koko kuitenkin kasvaa ja urbaani väestö levittäytyy yhä suuremmalle alueelle. Saharan eteläpuolisessa Afrikassa kaupunkialan on ennustettu kaksinkertaistuvan vuodesta 2000 vuoteen 2050. Osa tästä kasvusta tulee olemaan slummeja, joissa kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleva väestö asuu. Hökkelikylät sijoittuvat yleensä "laittomalle" maalle, joille asumuksia rakennetaan hiljakseen ilman maanomistajan lupaa. Tämä pahentaa olemassa olevia haavoittuvuuksia, sillä asukkaat voidaan hädätä ilman ennakkovaroitusta. Pahimmassa tapauksessa slummin asukkaalla ei ole päivän päätteeksi kotia mihin palata.

Vaikka Afrikan kaupungistumiskehityksestä voi esittää joitakin laajempia yleistyksiä, erot maiden välillä ovat huomattavia. Egypti, Mauritius, Marokko, Etelä-Afrikka ja Tunisia ovat pisimmälle kaupungistuneita ja niissä myös rakenteellinen muutos, tulotaso ja inhimillinen kehitys ovat suhteellisen korkealla. Erityisesti Länsi-Afrikkaan sijoittuu joukko keski- ja matalatuloisia maita, joissa kaupungistumisaste on 30–50% tasolla ja joiden palvelusektori on kasvanut nopeasti. Muutos ei kuitenkaan ole suoraan kanavoitunut kestäväksi talouskasvuksi. Itä-Afrikassa on samankaltaista kehitystä, joka on tosin alkanut myöhemmin, mutta ollut esimerkiksi Keniassa ja Ruandassa verrattain nopeaa. Lisäksi osassa maista, kuten Tšadissa ja Nigerissä, kaupungistuminen on pysynyt hitaana ja sen merkittävimpanä työntekijänä pysyy väestönkasvu. Lisäksi Nigerian ja Libyan kaltaisissa resurssiriippuvaisissa valtioissa kaupungistumisaste on korkea, noin 40–78%, mutta se perustuu lähes täysin öljyn tai muun arvokkaan luonnonvaran myyntivoittoihin. Osalla näistä maista on suuria vaikeuksia talouden hajauttamisessa ja inhimillisen kehityksen edistämisessä, vaikka niiden keskimääräinen tulotaso olisikin korkea.

Kaupungistuminen myös muodostaa uudenlaisia haavoittuvuuksia ja haasteita kestävä kehityksen suhteen. Kaupunkien ympäristövaikutukset ovat yhtäältä suuret, ja toisaalta ne myös ovat erityisen alttiita ympäristönmuutosten seurauksille. Koska kaupunkisuunnittelu- ja hallinto pysyvät valtaosin tehottomina, kaupunkien sanitaatio ja jätehuolto sekä energia- ja liikennejärjestelmät ovat riittämättömiä. Kaupunkialan laajenemisesta seuraa haittavaikutuksia myös muun muassa luonnon monimuotoisuuteen, vesialueisiin, metsiin ja muihin viheralueisiin sekä ilmanlaatuun. Kaupunkiala leviää tavallisesti ympäröivän maatalousmaan kustannuksella, mikä vaikuttaa laaja-alaisesti ruokaturvaan.

Kaupunkirakenteiden heikko taso on kehityksen jarru ja voi pahimmillaan aiheuttaa kehityksen lamaantumista. On hyvin todennäköistä, että kaupungeissa nyt ilmenevät ongelmat moninkertaistuvat vuoteen 2030 mennessä, kun varsinkin Lagosin ja Kinshasan kaltaisten suurkaupunkien väestön ennustetaan kaksinkertaistuvan. Peruspalveluiden kuten sanitaation ja terveydenhuollon puutteet lisäävät riskejä entisestään. Riittämätön julkinen liikenne ja energiahuolto ovat myös talouskehityksen esteitä. Koulutusta ei yleensä ole tarjolla kaikille, mikä vähentää mahdollisuuksia ammatillisen osaamisen ja uusien elinkeinojen kehittämiseen.

Infrastruktuurin ja instituutioiden puutteet syventävät eriarvoisuutta ja segregatiota kaupungeissa. Köyhyyden lisäksi epävarma työtilanne johtaa marginalisoitumiseen ja heikentää mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon. Toisinaan tämä voi johtaa julkisiin protesteihin, kuten niin sanotun Arabikevään aikana vuonna 2011, mutta vielä useammin tyytymättömyys jää kytämään ja kasvaa. Kaupunkien köyhä väestö pääsee huonosti koulutuksen ja terveydenhuollon piiriin, mikä haittaa heidän mahdollisuuksiaan muun muassa uusien elinkeinojen omaksumiseen. Etenkin tytöt ja naiset kärsivät vaihtoehtojen ja koulutuksen puutteesta ja ovat vaarassa joutua epävarmoin työsuhteisiin ja hyväksikäytön kohteiksi. Heikko infrastruktuurin ja palvelujen taso haittaa myös muita erityisryhmiä, erityisesti vammaisia henkilöitä. Köyhä ja muuten marginaalisessa asemassa oleva väestö altistuu erityisesti rikollisuudelle, väkivallalle, ympäristöriskeille sekä muulle turvattomuudelle, kuten seuraavan osan esimerkistä käy ilmi.

Megatrendit Afrikassa: Kaupungistuminen 2

Luonnosteksti. Pyydämme, ettei tekstiä jaeta julkisesti tai siteerata ilman kirjoittajien lupaa.

Kaupungistumisen vaikutuksia Afrikassa

Mikäli Afrikan hallitukset ottavat tosissaan nopeaan kaupungistumiseen liittyvät riskit ja ryhtyvät tietoisin toimiin niiden torjumiseksi, kaupungistumiskehityksen positiivisista seurauksista voidaan hyötyä. Tehokkaat politiikkatoimet innovaatioiden ja teknologisen kehityksen edistämiseksi voivat edistää taloudellista aktiviteettia ja luoda uusia työpaikkoja. Yhdistettyinä koulutusinvestointeihin, innovaatio- ja teknologiapolitiikalla voidaan kehittää kaupunkeihin tiedontuotannon ja akateemisen laadun keskuksia. Esimerkiksi Marokkoon, Keniaan ja Etiopiaan perustetut liike-elämän klusterit ovat jo edistäneet tuottavuutta ja luoneet uusia liiketaloudellisia mahdollisuuksia. Lisäksi kaupungit voivat osallistavan demokratian innovaatioita hyödyntäen toimia kulttuurisen vaihdon keskuksina. Tällaiset mahdollisuudet voivat edesauttaa rakenteellista muutosta, etenkin maissa, joissa talouden erikoistuminen on jo käynnissä. Niistä voi myös olla hyötyä uudenlaisen liiketoiminnan käynnistämisessä Senegalin ja Ghanan kaltaisissa maissa, joissa on suuri urbaani palvelusektori.

Kaupunkikeskukset voivat parantaa myös oikeusturvaa ja oikeuskäytäntöjen osallistavuutta. Koska ne toimivat valtakunnan poliittisina keskuksina, voi suurkaupungeissa tapahtuvasta liikehdinnästä seurata myös demokratiaa edistäviä muutoksia. Toisaalta muun muassa Libyan, Tunisian ja Egyptin esimerkit osoittavat, että tie vakaaseen demokratiaan on pitkä.

Jos kaupungistuminen jatkuu kontrolloimattomana, sillä on todennäköisesti lukuisia haitallisia seurauksia. Näistä monet linkittyvät keskenään ja vahvistavat toisiaan. Sekä ihmisen aiheuttamat että luonnonvoimien aikaansaamat ympäristökatastrofit tulevat varmasti ravistelemaan useita afrikkalaisia kaupunkeja 2000-luvulla. Heikko infrastruktuuri ja kaupunkisuunnittelu lisäävät haavoittuvuutta ympäristöriskeille. Monet riskit, kuten tulvat ja myrskyt, pahenevat ilmastonmuutoksen vaikutuksesta. Esimerkiksi huonot asumisolosuhteet altistavat kaupunkien asukkaat myrskyjen suorille vaikutuksille, kun taas heikko sanitaatio- ja johtaa sairauksien leviämiseen myös pidemmällä aikavälillä. Muun muassa Lagosissa, Dakarissa ja Aleksandriassa ranta- ja suistoalueiden heikkeneminen altistaa suurkaupungit vedenpinnan nousulle. Monissa kaupungeissa ilmastonmuutos on voimistanut veden liikakäytön vaikutuksia ja johtanut pahaan vesipulaan, kuten Cape Townissa vuonna 2018. Kaupunkialueiden ympäristöriskit ovat suuria myös ilmastonmuutoksesta riippumatta. Muun muassa liikenteen, teollisuuden ja kotitalouksien tulisijojen päästöistä johtuva huono ilmanlaatu on merkittävä ennenaikaisten kuolemien syy kaikkialla Afrikassa.

Liberian pääkaupunki Monroviassa sijaitseva West Pointin slummi on kuvaava esimerkki keskenään risteävistä ja toisiaan vahvistavista ongelmista, joihin suunnittelematon kaupungistuminen voi johtaa. Pääosa alueen rakennuksista on rantahiekalle hätäisesti kokoonkyläytyjä peltihökkeleitä, joista moni pysyy hädin tuskin pystyssä. Maantieteellisesti West Point sijaitsee Atlantiin laskeutuvalla niemimaalla kahden suuren joen risteämiskohdassa. Osa niemestä on jo sortunut mereen, ja vähäiselläkin merenpinnan nousulla tulee olemaan vakavia vaikutuksia alueen 75 000 asukkaan elämään. Sanitaatiojärjestelmät ovat erittäin puutteellisia tai olemattomia, ja käymälöitä tai peseytymistiloja on mahdollista käyttää ainoastaan sisäänpääsymaksua vastaan. Koska suuri osa asukkaista elää kädestä suuhun, ja monien on turvauduttava esimerkiksi prostituutioon tai pienrikollisuuteen itsensä elättääkseen, läheinen ranta toimii yleisenä käymälänä. Erilaisten huumeiden käyttö on yleistä, ja kovia huumeita käyttävät erityisesti entiset lapsisotilaat tavoitteenaan ”unohtaa kaikki”. Moni häpeää liikaa kurjaa tilannettaan voidakseen palata takaisin maaseudulle, vaikka heidän perheensä toivottaisivatkin heidät tervetulleiksi kotiin. Huonon hygieniatilanteen seurauksena lavantaudin, malarian ja tuberkuloosin kaltaiset sairaudet ovat yleisiä. Vuoden 2014 ebola-epidemian aikana presidentti Ellen Johnson Sirleaf määräsi ainoan niemimaalle vievän tien suljettavaksi yöaikaan, ja samalla kaikki alueen asukkaat aseellisesti valvottuun karanteeniin. Kaikkiaan karanteeni kesti 17 päivää.

Toimenpidevaihtoehtoja ja suosituksia

Kaupungistumisen jatkuessa kaupunkien kestävyuden parantamisesta tulee yhä kiireellisempää. Urbaanin infrastruktuurin investointivajeeseen tulee puuttua. Eräiden laskelmien mukaan Afrikan maat tarvitsisivat nykyisten kehitystarpeidensa paikkaamiseen investointeina noin 5–7% bruttokansantuotteestaan. Ratkaisujen löytäminen on vaikeaa, sillä afrikkalaisista lähteistä rahoitusta on tarjolla vain niukasti. Hyvin suunnitellut investoinnit voivat kuitenkin johtaa huomattaviin säästöihin tulevaisuudessa. Siksi kaupunki-infranstruktuuriin suunnattujen investointien tulee perustua pitkän ajan suunnitteluun ja ennakoivaan strategiseen ajatteluun. Myös kansainvälisten rahoituslaitosten ja muiden ulkopuolisten lainanantajien täytyy ottaa kaupungistuminen huomioon.

Kaikkissa kaupunkien sijoituskohteissa tulee edistää kestävän kehityksen tavoitteita. Ennen kaikkea on pystyttävä huomioimaan maiden erilaiset lähtökohdat ja tilanteet rakenteellisten uudistusten suhteen ja pyrittävä kannustamaan omavaraisia talousratkaisuja. Yksityisiä investointeja on mahdollista kannustaa tarjoamalla sijoittajille osuutta valtio-omisteisissa laitoksissa, kuten valtion energia-, jätehuolto- ja vesilaitoksissa on tehty Keniassa, Etiopiassa ja Tunisiassa. Läpinäkyvästi toteutettuina hankkeet voivat myös edistää vastuullista ja hyvien käytäntöjen mukaista toimintaa.

Sijoitusten tulee parantaa kaupunkien suunnittelua, hallintojärjestelmiä ja institutionaalista kehystä. Paikallishallinnon roolia julkishyödykkeiden tarjonnassa ja asianmukaisten instituutioiden ylläpidossa tulee painottaa. Yhteisölähtöisiä hankkeita sekä kansalaisyhteiskunnan ja -järjestöjen osallistumista tulee edistää. Kaupunkihallinnon tulee myös olla sukupuolisensitiivistä. Sukupuolten tasa-arvoon ja eriarvoisuuden vähentämiseen liittyvät kysymykset täytyy valtavirtaistaa kaupunkisuunnitteluun, ja niiden toteuttamiseen tulee tarjota riittävästi rahoitusta.

Vaikka paremman infrastruktuurin ja hallinnon edistäminen on ensisijaista, on tärkeä myös muistaa, että epämuodolliset käytännöt muun muassa maanomistuksen, asumisolojen, työn ja muun taloudellisen toiminnan piirissä tulevat jatkumaan. Kriminalisoinnin sijaan tulisi kannustaa sääntöjen ja vastuullisten käytäntöjen noudattamiseen ja esimerkiksi turvallisuussäädösten noudattamiseen.

Parempaa infrastruktuuria tulee suunnitella kestävän kehityksen tavoitteiden mukaisesti. Erityisesti edullisten asumismahdollisuuksien tarjoaminen on tärkeää. Tätä voidaan edistää hyödyntämällä yksityisen ja julkisen sektorin kumppanuuksia ja kehittämällä maan omistusoikeuteen liittyvää säätelyä. Esimerkiksi Mauritiuksella kokonaisvaltainen maa- ja asuntopolitiikka on auttanut tekemään kiinteistöalasta talouskasvun lähteen. Erilaiset yhteistuotantjärjestelmät voivat myös lisätä sijoituksia infrastruktuuriin ja palvelujen tarjontaan. Julkisessa liikenteessä tulisi loikata suoraan vähähiilisiin vaihtoehtoihin, jolla edistettäisiin sekä ympäristövaikutuksien hillitsemistä että erityisesti kaupunkien vähävaraisten asukkaiden pääsyä osallisiksi julkisen liikenteen palveluista. Jätehuoltoon voidaan houkuttaa yksityistä rahaa muun muassa tarjoamalla mahdollisuutta hyödyntää kaatopaikoille päätyneitä vielä käyttökelpoisia materiaaleja. Näin on toimittu esimerkiksi Lagosin Olusosunin kaatopaikalla.

Kaikkien sijoitusten ja suunnitelmien sosio-ekonomiset vaikutukset tulee tarkasti selvittää. Osallistavat toimintamallit ovat avainasemassa, jotta voidaan todennäköisemmin päätyä kestäviin ja yleisesti hyväksytyihin ratkaisuihin. Sukupuolisensitiivistä suunnittelua tulee käyttää esimerkiksi asutuksen, liikenteen, sanitaation ja muiden palvelujen kohdalla. Myös muut erityisryhmät, kuten vammaiset henkilöt, tulee huomioida infrastruktuurin suunnittelussa. Turvallisuus ja eriarvoisuuden vähentäminen tulee asettaa keskeisiksi päämääriksi.

Kaupunkisuunnittelun on ennen kaikkea huomioitava ympäristönmuutos niin kaupungistumisen tekijänä kuin seurauksena. Monet urbaanin infrastruktuurin parannukset, kuten parempi jätehuolto ja julkinen liikenne, ovat jo itsessään hyödyksi ympäristölle. Yhteys ei kuitenkaan ole automaattinen. Jotta sijoitusten haitalliset ympäristövaikutukset saataisiin minimoitua, tulee niiden valmisteluvaiheessa suorittaa perusteellinen ympäristövaikutusten arviointi. Tämä on tärkeää myös siksi, että huonosti suunniteltujen ja toteutettujen hankkeiden haitat moninkertaistuvat valtavien ihmisjoukkojen käytössä. Kaupunki-infrastruktuurin on myös oltava ilmastoviisasta ja huomioitava etenkin yhteiskuntien heikko-osaisimmat, jotka jo valmiiksi kärsivät ilmastomuutoksesta eniten. Ilmastomuutoksen hillintään ja siihen sopeutumiseen liittyvissä investoinneissa Afrikan maat voivat hyötyä esimerkiksi YK:n ilmastopimuksen alaisesta Green Climate Fundista.

Lähteet

- Adelekan, I., Johnson, C., Manda, M., Matyas, D., Mberu, B., Parnell, S., Pelling, M., Satterthwaite, D. and Vivekananda, J., 2015. Disaster risk and its reduction: An agenda for urban Africa. *International Development Planning Review*, 37(1), pp.33-43.
- AfDB. 2015. African Development Report 2015. Growth, Poverty and Inequality Nexus: Overcoming Barriers to Sustainable Development. African Development Bank
- AfDB, OECD, UNDP. 2016. African Economic Outlook 2016. Sustainable Cities and Structural Transformation. AfDB, OECD, UNDP.
- Bello-Schünemann, J., Aucoin, C. 2016. African Urban Futures. African Futures Paper 20. Institute for Security Studies, Pretoria.
- Borel-Saladin, J. 2017. Where to draw the line: Data problems and other difficulties estimating urbanisation in Africa. *Development Southern Africa*, 300(2), pp. 137-150.
- Cobbinah, P.B., Erdiaw-Kwasie, M.O. and Amoateng, P., 2015. Africa's urbanisation: Implications for sustainable development. *Cities*, 47, pp.62-72.
- Cobbinah, P.B., Erdiaw-Kwasie, M.O. and Amoateng, P., 2015. Rethinking sustainable development within the framework of poverty and urbanisation in developing countries. *Environmental Development*, 13, pp.18-32.
- Dodman, D., Leck, H., Rusca, M. and Colenbrander, S., 2017. African Urbanisation and Urbanism: Implications for risk accumulation and reduction. *International journal of disaster risk reduction*, 26, pp.7-15.
- FAO. 2017. Evidence on internal and international migration patterns in selected African countries. FAO Statistics.
- Hommann, K., Lall, S.V. 2019. Which Way to Livable and Productive Cities? A Road Map for Sub-Saharan Africa. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington D.C.
- Jayne, T.S., Chamberlin, J. and Benfica, R., 2018. Africa's Unfolding Economic Transformation. *The Journal of Development Studies*. 54(5), 777-787.
- McGranahan, G., Satterthwaite, D. 2014. *Urbanisation concepts and trends*. IIED Working Paper. IIED, London.
- McKinsey Company. 2016. Lions on the Move II. Realizing the Potential of Africa's Economies. McKinsey Global Institute.
- New Climate Economy. 2015. Better Growth, Better Cities: Rethinking and Redirecting Urbanisation in Africa. Working Paper. New Climate Economy, London.
- Parnell, S. and Walawege, R., 2011. Sub-Saharan African urbanisation and global environmental change. *Global Environmental Change*, 21, pp.S12-S20.
- Pauleit, S., Coly, A., Fohlmeister, S., Gasparini, P., Jorgensen, G., Kabisch, S., Kombe, W.J., Lindley, S., Simonis, I. and Yeshitela, K., 2015. Urban vulnerability and climate change in Africa. *Future City*, 4.
- Saghir, J., Santoro, J. 2018. Urbanization in Sub-Saharan Africa Meeting Challenges by Bridging Stakeholders. Center for Strategic and International Studies, New Washington.
- UN-Habitat. 2014. The State of African Cities 2014. Re-imagining sustainable urban transitions. UN-Habitat, Nairobi.
- van Noorloos, F. and Kloosterboer, M., 2018. Africa's new cities: The contested future of urbanisation. *Urban Studies*, 55(6), pp.1223-1241.
- Vastapuu, L. 2018, *Liberia's Women Veterans: War, Roles and Reintegration*. With Illustrations by Emmi Nieminen, Zed Books, London.